

Ålems kyrkogård

Ålems församling, Växjö stift, Kalmar län

Kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar/
begravningsplatser i Växjö stift 2005

Magnus Johansson och Magdalena Jonsson
Kyrkoantikvariska rapporter 2005, Kalmar läns museum

Innehåll

INLEDNING	3
Bakgrund	3
Syfte	3
Kulturminneslagen och Begravningslagen	3
Kulturhistorisk bedömning	4
Inventeringens uppläggning och rapport	4
Linköpings stift, Kalmar län – en kort historik	5
Kort kyrkogårdshistorik	5
ÅLEMS KYRKOGRÅRD	7
Kyrkomiljön	7
Kyrkan	7
Kyrkogårdens historik	7
Beskrivning av kyrkogården idag	12
Beskrivning av enskilda kvarter/områden med kulturhistorisk bedömning	15
KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOGRÅRDEN I DESS HELHET	22
ARKIV OCH LITTERATUR	
Bilagor:	
Kulturminneslagen	

INLEDNING

Bakgrund

Svenska kyrkan har sedan kristendomens införande svarat för begravning och omhändertagande av döda. I varje socken har inrättats kyrkogårdar för ändamålet. I en stor del av Sveriges församlingar utgör kyrkogården den äldsta bevarade delen av församlingens anläggningar. Ofta har kyrkogården medeltida ursprung. Sedan Svenska kyrkan och staten skildes åt har kyrkan ansvaret för sina egna kulturarvsfrågor. Kunskapen om kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden är dock fragmentarisk. Detta medför att skötseln av den vigda platsen ofta saknar antagna riktlinjer eller vårdprogram där kulturarvshänsyn utgjort planeringsförutsättning. Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering i Växjö stift.

Begravningsväsendet i Sverige är numera en statlig angelägenhet bekostad av begravningsavgiften men den utförs fortfarande som under tidigare århundraden av kyrkan. Varje församling eller samfällighet som önskar söka kyrkoantikvarisk ersättning för vården av kulturarvet måste före 2009 ha upprättat en av stiftet godkänd vård- och underhållsplanering. Denna planering skall visa hur kulturarvets värden skall bevaras. Det är såväl på församlingsnivå som på stiftsnivå nödvändigt att ha kunskap om det kyrkliga kulturarvet. Såväl kortsiktig som långsiktig planering är ett ansvar för båda. För stiftets innebär planeringen att bruka de gemensamma resurserna på ett ändamålsenligt sätt. Den kyrkoantikvariska ersättningen förutsätter en övergripande kunskap om de kulturhistoriska värdena för att medlen skall göra största möjliga kulturhistoriska nytta. Länsstyrelsen skall i sin myndighetsutövning stödja detta arbete samt har ett regionalt tillsynsansvar för kulturmiljövården.

På uppdrag av Växjö stift utför Kalmar läns museum inventeringen av kyrkogårdar/begravningsplatser inom stiftets del av Kalmar län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och omfattar de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagens § 4. Lagen gäller begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet.

Syfte

Den översiktliga inventerings syfte är att:

- ta fram övergripande kunskap om kulturarvet som underlag för församlingens/samfällighetens planering för och förvaltning av kyrkogårdar och begravningsplatser
- ta fram underlag för myndigheter och kyrkan regionalt för handläggning av kyrkoärenden enligt kulturminneslagen och olika finansiella stödssystem
- skapa ett gemensamt kunskapsunderlag för kulturhistorisk värdering och prioritering samt i sig utgöra ett samlat forskningsmaterial
- dessutom verka för ökad förståelse för kyrkogårdens kulturarv såväl lokalt som i kontakter mellan kyrkan och samhället

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m m (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader*, *kyrkotomter* och *begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen). Begravningslagen (SFS 1990:1144).

anger att en gravvård ägs av gravrättsinnehavaren. När en gravanordning har blivit uppsatt, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravningstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån skilda kriterier bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande - material, konstnärligt utförande eller till en person- lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Växjö och Linköpings stift, samt länsstyrelserna och läns museerna i Kronobergs, Jönköpings, Östergötlands och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygdslitteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som inte en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i rapporten.

Fältarbetet och rapporterna har utförts av antikvarier Magnus Johansson, Magdalena Jonsson, Cecilia Ring och Liselotte Jumme vid Kalmar läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Växjö stift, Länsstyrelsen i Kalmar län, Kalmar läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Kort kyrkogårdshistorik

En kyrkogård skiljer sig från en begravningsplats på så vis att den ligger i direkt anslutning till en kyrkobyggnad. En begravningsplats rymmer ofta ett kapell inom sitt område. I förhistorisk tid varierade gravskicket mellan brandgravar och jordbegravningar.

Kristendomens införande innebar bl a att kremering av kroppar förbjöds. Längre begravdes människor i närheten av sina hem, men under medeltiden anlades kyrkogårdar i allt högre utsträckning kring kyrkorna. Kyrkogårdens område delades först upp mellan byarna, med byvisa begravningar, senare i hemman. Den medeltida begravningsplatsen bestod troligen av ängslika områden kring kyrkan där de välbärgades gravminnen i form av stenkors, tumbor och hällar stod uppställda. Enklare gravar kunde markeras av en liten kulle eller ett träkors. Kyrkogården omgärdades vanligen av träbalkar med spåntak. I mitten av 1700-talet kom ett kungligt påbud om att kyrkogårdsmuren, eller bogårdsmuren som man då kallade den, skulle vara uppförd av gråsten utan bruk, alltså kallmurade. I början av 1800-talet tillät man att de murades med kalkbruk om de täcktes med tak. Reformationen innebar på många sätt en förändrad syn på det som hörde kyrkan till. Många kyrkogårdar lämnades vind för våg, murar revs och djuren betade fritt i markerna. Först under 1700-talet började man visa mer intresse för kyrkogårdarnas vård och utformning.

Före 1800-talet var det vanligt att människor av högre stånd begravdes inne i kyrkan, medan vanligt folk begravdes på anonyma allmänningar kring kyrkan. Under 1700-talets slut ökade protesterna mot begravningar i kyrkan då det ansågs ohygieniskt och orsakade stort obehag, speciellt sommartid. År 1815 beslöt Sveriges riksdag om att begravningsplatser skulle anläggas utanför städer och byar, också det av hygieniska skäl. I bland annat Västervik och Kalmar finns sådana begravningsplatser. Först efter 1815 blev det också mer allmänt förekommande med genomgripande planläggning av kyrkogårdarna med gångsystem och planteringar. Det blev också allt vanligare med planteringar av träd kring kyrkogården, sk trädkrans. Genom 1815 års förordning förbjöds definitivt begravningar inne i kyrkan. Kyrkogårdar och begravningsplatser uppdelades i områden där den dödes familj fick köpa gravplats, och områden som var gratis. Dessa senare områden kallades vanligen allmänna linjen. Här begravdes människor i den ordning de avled. Det innebar bl a att äkta makar inte blev begravda bredvid varandra. Fram till 1960-talet fanns bruket av linjegravar. Under 1800-talets senare hälft blev det allt vanligare för samhällets arbetare och medelklass att skaffa sig egen gravplats. Samtidigt blev de förmögna gravvårdar allt mer påkostade. Vid ungefär samma tid började man anlägga kyrkogårdar med en mindre strikt utformning, än den tidigare, och med ett mer naturinspirerat utseende. Vid 1900-talets mitt anlades kyrkogårdar med en större anpassning till den lokala topografin och de lokala växtförhållandena, bl a tillkom många skogskyrkogårdar. I och med att man började använda moderna maskiner har skötseln av kyrkogårdarna delvis förändrats. Tidigare grusgravsområden har såtts igen och staket och andra detaljer har tagits bort för att underlätta arbetet. Under de senaste decennierna har minneslundar tillkommit på nästan samtliga kyrkogårdar.

Växjö stift – en kort historik

Småland och Öland var under tidigaste kristna tid knutna till stiftet i Hamburg- Bremen. År 1103 lyckades den danske kungen genom intrigerande med påven och tyska kejsaren tillskapa det nordiska ärkestiftet. Utbrytningen fick sitt biskopssäte i Lund och den nordiska kyrkoprovinns styrdes under tre kvarts sekel från Danmark. Ärkestiftet i Lund omfattade hela nordliga Europa med Skandinavien och Island, de nordatlantiska öarna samt Grönland. Den kyrkliga expansionen med byggande av de första kyrkorna i Småland och på Öland bär därför tydliga spår av sydsandinavisk påverkan.

Stiftsbildningarna i den svenska delen av kyrkoprovinserna pågick dock samtidigt och när Uppsala blev ärkebiskopssäte 1634 bestod den nya svenska kyrkoprovinserna av fyra stift jämte Uppsala, nämligen Linköping, Skara, Strängnäs och Västerås. Sex år senare omtalas i ett gåvobrev en biskop i Växjö vid namn Balduin. Växjö stift måste därför ha tillkommit mellan 1164 och 1170.

Det nya stiftet skapades genom utbrytning från Linköpings stift och kom att omfatta Varend, Finnveden, och Njudung. Varendsdelen utgjordes av fem härader, Allbo, Kinnevald, Konga, Norrvidinge samt Uppvidinge. Finnveden bestod av Sunnerbo, Östbo och Västbo medan Njudung var uppdelat i två härader, Västra och Östra Njudung.

Växjö stifts gränser mot Linköpings stift kom dock snart att bli föremål för diskussioner. Tvisten löstes först genom den påvelige legaten Vilhelm av Sabinas skiljedom 1248. Växjö stift kom efter domen att endast omfattas av Varend vilket gjorde stiftet till det minsta i landet vid den tiden. Området som motsvaras av nuvarande Kalmar län tillhörde under medeltiden Linköpings stift.

År 1555 blev Norra och Södra Möre samt Öland ett självständigt kyrkligt förvaltningsområde, ett skordinariedöme, inom Linköpings stift. Ordinariedomerna inrättades av Gustaf Vasa och var ett sätt att minska biskoparnas makt. Vid samma tidpunkt överfördes det gamla folklandet Finnveden till Växjö stift. Finnveden hade dessförinnan tillhört både Skara och Linköpings stift. År 1583 upphörde Kalmars och även Jönköpings ordinariedomerna. Man återgick då praktiskt taget till den gamla stiftsindelningen där områdena kring Jönköping, Tveta, Vista och Norra Vedbo återfördes till Linköpings stift och Mo härad till Skara stift. Östbo och Västra Njudung lades till Växjö stift dit också Östra Njudung fogades från Linköpings stift. År 1621 fogades också Tveta och Vista härader till stiftet i Växjö.

Kalmar blev åter ett kyrkligt förvaltningsområde 1603 då man blev superintendentia. En superintendentia är ett område som avskilts från ett äldre stift och som senare fick status av eget stift. Ursprungligen ingick hela Kalmar län utom Tjust i superintendentian men med tiden kom Sevede, Aspeland och Tuna län att övergå till Linköpings stift. När Kalmar 1678 blev eget stift omfattade det Södra och Norra Möre, Handbörd, Stranda och Öland. Denna indelning bevarades fram till 1903 då det beslutades att Kalmar stift uppgick i Växjö stift. Sammanslagningen realiserades 1915 då Kalmars biskop Tottie avled. För närvarande har Växjö stift 222 församlingar. Stiftets minsta församling är Jälluntofta med knappt 60 kyrkotillhöriga och den största är Jönköping Sofia med 21 850 tillhöriga. I stiftet finns drygt 300 präster och drygt 100 diakoner. Inom stiftet finns cirka 350 äldre kyrkor och antalet medeltida kyrkobyggnader är stort. De flesta sockenkyrkor omges dessutom av medeltida kyrkogårdar. Under 1900-talet har det tillkommit nya begravningsplatser och även nya kyrkor i städerna.

ÅLEMS KYRKOGRÅRD

Fastighetsbeteckning: Ålem 16:1, Ålems socken, Mönsterås kommun, Stranda härad, Kalmar län, Småland.

Befolkingstal: 1751: ca 1834 inv, 1802: 2004 inv, 1855: 4121 inv, 1900: 4740 inv, 2004: 5291 inv

Kyrkomiljön

Ålems socken har med sitt läge utmed kusten varit bebodd under mycket lång tid. skärgårdslandskapet, Alsteråns flöde och den förhållandevis goda jordbruksmarken har gjort området attraktivt för människor redan under stenålder. Inom socknen finns lämningar från samtliga förhistoriska perioder. Förutom kyrkbyn och stationssamhället Ålem ligger också samhällena Timmernabben och Blomstermåla inom socknens gränser. I dessa båda samhällen och då i synnerhet Blomstermåla har flera industrier etablerat sig. Mest känt är Gabrielverken i Timmernabben. Genom socknen går E 22 som är en av Kalmars läns viktigaste vägsträckningar. Ålems stationssamhälle med handel och service som t ex skola ligger väster om E 22:an medan kyrkbyn ligger öster om densamma. I anslutning till kyrkan ligger Skytteanska skolan som har en lång historia i socknen. Det nuvarande skolhuset byggdes 1820. Idag används lokalerna som dagis. Vid kyrkan ligger också församlingshemmet som uppfördes 1927. I kyrkbyn finns också komministerboställe, byggt 1855 efter ritningar av byggmästare Jonas Cronlund från Nyebo. Huset är idag sålt till privatperson. Prästgården låg Hedersrum, ett par kilometer nordost om kyrkbyn. Dess nuvarande byggnader är från 1863 och även de ritades och byggda av byggmästare Jonas Cronlund. Den gamla prästgårdsbyggnaden revs och återuppfördes som barnhem vid kyrkan. Prästgården i hedersrum moderniserade 1948 efter förslag av arkitekt Nils Carlgren. Även prästgården är idag såld till privatpersoner.

Kyrkan

Ålems kyrka har föregåtts av en medeltida stenkyrka. Någon närmare datering av den medeltida kyrkan är inte känd men avbildningar och beskrivningar av kyrkan placerar den stilmässigt i mitten av medeltiden. Ålem var prebende under stiftsstyrelsen i Linköping och hade närmast rangen av kapell fram till slutet av 1500-talet. Som så många andra kyrkor i området brändes Ålems kyrka under Kalmar kriget 1611-1613. Den förefaller dock inte ha varit värre skadad än att den kunde repareras. Den medeltida kyrkan sägs nämligen ha rivits 1831 då den nuvarande kyrkobyggnaden stod klar. Den nya kyrkan är uppförd öster om medeltidskyrkan. Ritningarna utfördes av S. Enander och bygget leddes av byggmästare J. Holmberg. Stilen är nyklassicistisk såväl interiört som exteriört. 1928-29 genomgick kyrkan en större restaurering under lening av arkitekt G. Pauli. Sitt nuvarande utseende fick kyrkan vid en renovering 1989-90

Kyrkogårdens historik

Historiken bygger på Manne Hofréns artikel om Ålems kyrka i boken *Ålems socken*. Denna redogörelse kompletteras med material från antikvarisk-topografiska arkivet i Stockholm samt Kalmar läns museums topografiska arkiv.

Hur kyrkogården såg ut i äldre tider vet vi idag inte mycket om. Att det fanns en kyrkogård kan vi dock utgå ifrån eftersom man hade byggt en kyrka på platsen. Den första kända uppgiften som har med kyrkogården att göra är att man 1623 inköpt en ny klocka som hängdes i klockstapeln. Var denna stod sägs inte men från 1634 finns den första kända

avbildningen av kyrkan och delar av kyrkogården. Då genomförde Jonas Haquini Rhezelius sin antikvariska inventeringsexpedition till Öland och östra Småland på uppdrag av Kammarkollegiet. Rhezelius bild visar att klockstapeln var placerad öster om kyrkan, utanför kyrkogårdsmuren. Muren som avgränsar kyrkogården förefaller enligt teckningen ha varit avtäckat på något sätt. I öster fanns en öppning i anslutning till klockstapeln. Ytterligare en ingång med någon form av luckskjul i trä fanns i väster. Kyrkogården var främst utlagd söder om kyrkan och på teckningen finns ett antal kors med små tak över inritade. I en beskrivning av kyrkogården i kyrkoboken 1653 omtalas ytterligare en ingång norr om kyrkan och att skolstugan hade sin ena vägg mot kyrkogården. Skötsel av kyrkogårdens mur var fördelad på de fyra rotarna i socknen. Varje gård inom roten ansvarade för en fann av muren.

Drygt 100 år senare, 1750, besöktes kyrkan av Petrus Frigelius. Han var en flitig tecknare som avbildat fler kyrkor, framförallt på Öland. Bilder är detaljerade men har fel proportioner. Liksom på Rhezelius bilder är kyrkogårdarna inte detaljerat återgiven. Ingången i väster har försetts med en murad stiglucka och vid ingången i öster finns ett enkelt luckskjul av trä. Ytterligare en murad stiglucka finns norr om kyrkan, i anslutning till sakristian. I sydvästra hörnet av kyrkogården ligger en lite byggnad vars användning är okänd. Norr om kyrkan, sammanbyggt med sakristian finns ett benhus av okänd ålder. Benhus användes för att förvara de ben som togs tillvara på kyrkogården då gravar grävdes om. Några gravvårdar är inte inritade men Frigelius har ritat av några av de gravvårdar som då fanns på kyrkogården. Av bilderna att döma bör detta ha varit stående eller liggande vårdar av kalksten. Klockstapeln står på samma plats men hade nybyggts 1664.

Den tredje äldre avbildningen av Ålems kyrka är N I Löfgrens bild från 1820. Löfgren var verksam som kyrkoherde i Högsby socken men ägnade också stor tid åt att dokumentera äldre kyrkobyggnader, framförallt på Öland. Hans bild visar kyrkan och delar av kyrkogården från söder. I öster finns klockstapeln kvar liksom den östra ingången som fortfarande har kvar ett enkelt luckskjul. Den västra ingången syns inte på bilden. Utmed kyrkogårdsmuren i väster växer två lövträd. Löfgren har även gjort en planritning över kyrkan på vilken man kan se att benhuset ännu fanns kvar. Några gravvårdar är inte avritade men åtta år senare genomfördes den stora nationella inventeringen av forntida minnesmärken. Det konstaterades då att det inte fanns några äldre märkvärdiga minnesmärken på Ålems kyrkogård förutom en slipad stenvård av grå kalksten. Den hade köpts 1801 av församlingen och rests över Prosten och Kyrkoherden Johan Fred. Bruhn. Stenen var tillverkad av stenhuggare Hornstrand i Kalmar, men finns inte kvar idag.

Befolkningsutvecklingen i socknen gjorde att det blev trångt i den gamla kyrkan. Den medeltida kyrkan började också uppfattas som omodern och stora reparationer behövdes. Man beslutade därför att bygga en ny kyrka. Denna uppfördes öster om den gamla, på den plats där klockstapeln hade stått. Stenmassorna från den gamla kyrkan användes bl a för att fylla upp ett större hål som fanns på den nuvarande kyrkans norra sida. År 1833, två efter att kyrkan stod klar, planterades kyrkogården med träd och buskar av trädgårdsmästare Blomqwist. Vid samma tillfälle ska en gravkarta ha upprättats med gångar m.m. utmärkta. På gångarna vid kyrkomuren skulle det sättas upp märken med nummer som markerade gravraderna.. Motsvarande nummer skulle användas i en förteckning där det noterades datum för första och sista gravsättning i raden. När det sedan blev dags att göra nya gravsättningar grävdes gravarna upp i rätt ordning, med den äldsta graven först o.s.v. Vid den här tiden fanns gravplatser som man fick köpa söder om kyrkan. Här fick man sätta minnesvårdar men inte på övriga delar av kyrkogården.

Några av de häckar som trädgårdsmästare Blomqwist planterade 1833 kan ha varit av liguster för 1859 beslutades att en ligusterhäck som gått ut sig skulle nyplanteras. Året där på behövdes ytterligare planteringar av träd göras på kyrkogården.

Ett större helhetsgrepp togs på 1890-talet. Då gjorde länsgartner A Ericsson ett förslag till utformning som ligger till grund för kyrkogårdens utseende idag. Man gjorde också en utvidgning av kyrkogården söder om kyrkan. Det nya området kallades tidigare Risagärdet och ägdes av hemmansägaren Gustaf Persson. En stor del av platserna, den övre och mellersta delen av området, uppläts till familjegravplatser på evärdelig tid. Vid tiden för de här arbetena anställdes den förste kyrkogårdsvaktmästaren. Kort innan arbetena påbörjades sattes järngrindar upp vid kyrkogårdens ingång.

Redan år 1922-23 började man planera för en ny utvidgning i öster på Hemmanen Ålem 1 och 5. Ett förslag ritades av trädgårdskonsulent Sigurd Olsson. Förslaget omarbetades dock av arkitekt Göran Pauli som då var verksam som arkitekt hos Kungliga byggnadsstyrelsen. Som växt material valde man gran, både som träd och häckar, lind, tuja och hagtorn.

Nästa utvidgning genomfördes i början av 1940-talet. Mark inköptes av Karl Adolfsson Ålem 1 och skolhemmanet Ålem 5. Ritningarna till den nya kyrkogårdsdelen gjordes av länssarkitekt Åke Strindberg. Arbetet avsynades 1947 och invigdes samma år av kontraktsprost John Sjöberg, Mönsterås. På en flygbild tagen tre år senare kan man se att ungefär hälften av det nya området är belagt med gravplatser. Hela kyrkogården var vid den här tiden till övervägande del belagd med grus. Flera gravplatser var omgärdade med häckar. Det var också relativt vanligt på de äldre delarna av kyrkogården att man hade en gravkulle överväxt med murgröna. Ett förslag till bårhus ritades 1948 av arkitekt Arne Delborn, länssarkitektkontoret. Det blev dock inte godkänt och först 1955 togs ett nytt förslag fram. I det bårhus som byggdes installerades kylanläggning.

Flygfoto över Ålems kyrka och kyrkogård taget någon gång mellan 1940-talet och 1967.

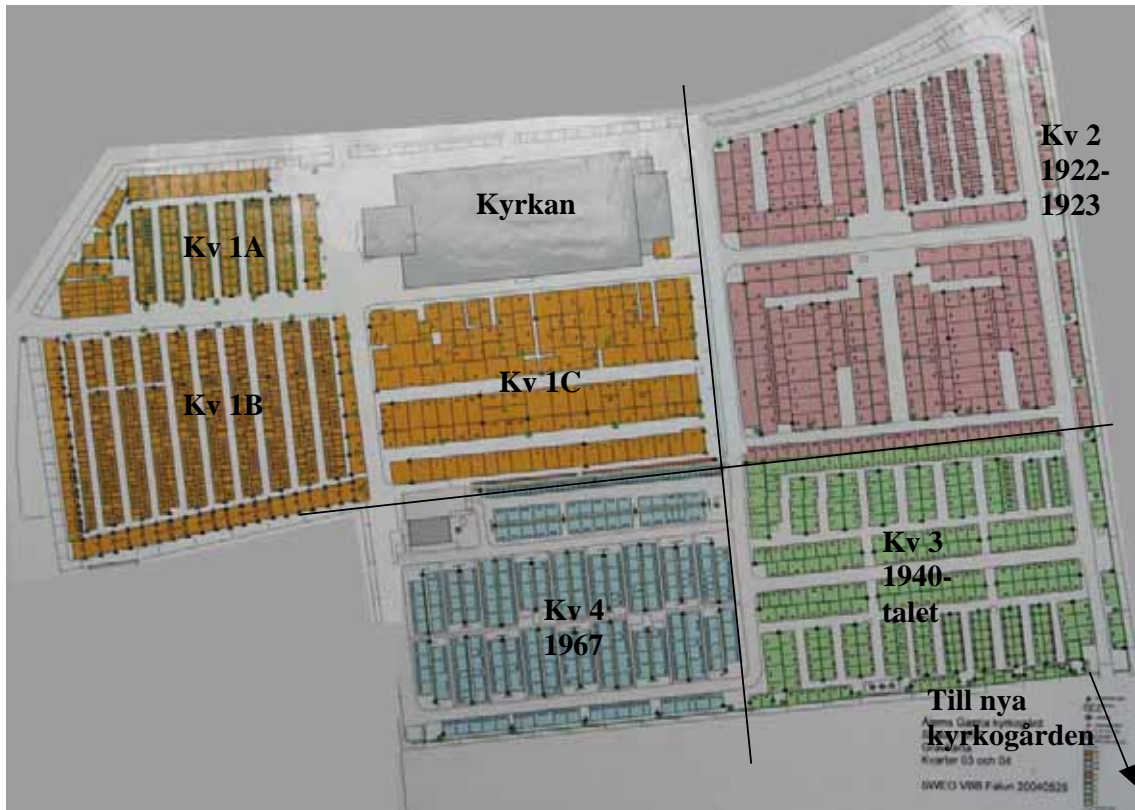
Gravkullarna omtalas också bland svaren på den frågelista som Växjö stift genom Ivar Hylander skickade ut till församlingarna 1949. Listan omfattade ett antal frågor rörande församlingens kyrkogård, begravningar inne i kyrkan m m. I Ålems kyrka fanns inga gravplatser inne i kyrkan eftersom kyrkan ombyggs sedan denna sed förbjöds. De olika kända utvidgningarna omtalades med år för när de gjordes. De träd- och busksorter som förekom på kyrkogården var lind, björk och på det senast tillkomna området ek samt häckar av tuja, liguster, buxbom och måbär. Det fanns gravplatser man kunde köpa och linjegravplatser men inga uppgifter om att man skulle ha haft gravplatser för bysamfälligheter. Gravkullarna var av vanlig långsmal typ men ibland hade gravplanerna slätats ut och belagts med fint grus eller planterade rabatter. Man hade infört en regel som begränsade gravvårdarnas höjd till max en meter och hållar var tämligen vanliga. Materialet var främst sten och inskriptionerna omfattade namn, data, gårdsnamn och ofta bibelord eller hänvisningar till bibelord. Inga gravplatser vårdades av församlingen. Den äldsta vården var den s k Bruhns flisa som var en kistformad gravhäll över prosten Johan Fredrik Bruhn som avled 1823. Dessutom omtalas att det i socknen fanns en enskild gravplats, den s k Bookska familjegraven på Korpemåla gård söder om Pataholm (Se rapport *Korpemåla begravningsplats*).

I samband med utvidgningen på 1940-talet hade ett större område godkänts för att användas som kyrkogård. Detta område iordningställdes 1967 efter förslag av L E Magnusson arkitekt AB. Det omfattade 414 kistgravar och 43 urngravar, totalt 457 gravplatser. Området invigdes 1970. Samma år renoverades bårhuset. Förslag till nya ekonomibyggnader togs fram 1971.

Den senaste utvidgningen av kyrkogården gjordes 1980 efter ritningar av Trädgårds- och markprojektering Gunnar Klasson AB, Mönsterås. Entreprenör var Råsnäs Maskin AB Timmernabben. Området ligger ett stycke söder om kyrkan och förbinds med den gamla kyrkogården med en promenadväg. Inom det nya området byggdes också förråds- och ekonomibyggnader.

År 1993 omnämns i en offert på inventering av kyrkogården att församlingen ska ha problem med skadade gamla gravhällar på kyrkogården. Inventeringen genomfördes dock aldrig och inga åtgärder förefaller ha vidtagits när det gäller gravhällarna. År 1995 gavs tillstånd att så in ett grusgravsområde i kyrkogårdens kv 1 i sydväst (mot Skytteanska skolan) samt ta bort buxbomshäckar som omgärdade gravplatser. Inom området hade funnits ett linjegravsområde som lades om på 1960-talet. Eftersom området fått sin utformning i sen tid beviljades tillstånd till omläggning. Man fick dock inte plantera rygghäckar och gravlinjer samt gravvårdar skulle få vara kvar. Förslaget till ordnande upprättades av Kurt Petterson, bygg- och anläggnings- AB, Mönsterås.

År 2003 installerades nya kylceller med plats för fyra kistor i bårhuset. Året därpå fick man tillstånd att hårdgöra delar av kyrkogårdens gångsystem i anslutning till kyrkan vilket dock inte gjordes.

Karta över Ålems kyrkogård

Karta över Ålems nya kyrkogård

Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Ålems kyrkogård omfattar idag två olika delar. Den äldre delen omfattar kvarteren 1A-4 som ligger närmast kyrkan. Dessa kvarter utgör dels det äldsta område som har använts som kyrkogård i Ålem sedan medeltiden samt delar som tillkommit vid olika tidpunkter under 1900-talet. De olika kvarteren bevarar spår från äldre tider eller från sin tillblivelsetid men de har också genom gått för 1900-talet typiska förändringar som t ex att grusbelagda gravplatser sätts in med gräs och gravplatsomgärdningar tagits bort. Idag är endast gravplatserna i kvarter 1A belagda med grus medan övriga kvarter har sätts in med gräs. Kvarteren närmast kyrkan utmärks av en blandning av gravvårdar från olika tider. Dessa kvarter skuggas också av höga lindar. De kvarter som tillkommit under 1900-talet är ordnade med rygghäckar och noggrant planlagda för att utnyttja området på bästa sätt. Den nya kyrkogården som tillkom på 1980-talet förbinds med den gamla kyrkogården med en asfalterad promenadväg. Området ligger ca 100 meter söder om den gamla kyrkogården och återspeglar det omgivande jordbrukslandskapet. Topografin har sparats och flera stenrösen, stenblock och små holmar med träd likt åkerlandskapet utmed Ålemskusten. Mellan dessa holmar, i "åkermarken", har ytor för gravplatser ställts i ordning. Medan den gamla kyrkogården har en strikt utformning med i det närmaste rektangulära ytor är den nya kyrkogården mera oregelbunden till sin karaktär. Linjerna får krökas för att skapa en spännande anläggningsform.

Omgärdning

I väster, norr och sydväst: Kallmurad halvmur av kvaderhuggen granit. Norr om kyrkan är muren delvis överväxt med murgröna.

Öster och söder: Kallmurad stödmur av kvaderhuggen granit. På denna mur är häck av måbär planterad i öster och ölandstök i söder. I den sydöstra delen av muren sägs finnas sten som var huggen för export till Hitlers Tyskland men som aldrig skeppades iväg.

Nya kyrkogården: I söder och öster omgärdas kyrkogården av ett brunmålat staket likt det staket som kantar gången från gamla till nya kyrkogården. I norr och väster utgörs omgärdningen av kallmurad stenmur som i väster är av äldre datum.

Del av gamla kyrkogårdens halvmur i norr. (IMG 6817)

Del av gamla kyrkogårdens stödmur i söder. (IMG 6837)

Ingångar

I väster: ingång utan grindar men med grindstolpar av granit.

I norr: Tre ingångar varav två är för dubbla grindar och en för enkel grind. Grindar saknades dock vid inventeringstillfället. Samtliga tre ingångar har portstolpar av granit.

I söder: Gångvägen till nya kyrkogården ansluter till gamla kyrkogården i det sydöstra hörnet. Här finns en gångbro av trä innan den asfalterade gångbanan tar vid.

Nya kyrkogården: Ingång från gamla kyrkogården i nordvästra hörnet samt i anslutning till parkeringsplats i sydöstra hörnet. Vid den sistnämnda finns breda dubbla smidesgrindar för maskiner samt en mindre grind för besökare. Samtliga är svartmålade smidesgrindar.

Nya kyrkogårdens omgärdning i norr.
(KI Ålems kyrkog 020)

Gamla kyrkogårdens ingång i väster.
(KI Ålems kyrkog 025)

Vegetation

Trädkrans: Kyrkogården har ingen sammanhängande trädkrans. I söder är oxlar planterade.

Övrigt: På den gamla kyrkogården växer idag höga lindar utmed flera av gångarna närmast kyrkan. I kvarter 1A omgärdar låga buxbomshäckar gravplatserna. Rygghäckar förekommer i kvarter 2, 3 och 4. Häckarna är av sorterna häckoxbär och måbär. På den nya kyrkogården har flera av de träd och buskar som fanns på platsen innan den iordningställdes bevarats. Här finns bl a ekar, hasselbuskar, enar och björkar

Se vidare i de enskilda kvartersbeskrivningarna.

Gångsystem

Gångsystemet på den gamla kyrkogården är utlagt i ett rätvinkligt rutnät. De flesta av gångarna har hårdgjorts genom asfaltering men norr om kyrkan samt gångar i öst-västlig riktning genom kvarter 3 och 4 är fortfarande belagda med grus. I kvarter 4 har också funnits mindre gångar belagda med kalkstensplattor men dessa är på väg att tas bort och sås in med gräs. På den nya kyrkogården följer gångsystemet området form samt strålar samman med minneslunden som nav. Samtliga gångar är här belagda med asfalt.

Gravvårdstyper

Ålems kyrkogård har använts under lång tid det. Det finns dock få gravvårdar från mitten av 1800-talet eller äldre. Äldst, från 1838, förefaller en av gravvårdarna på familjen Rappes gravplats att vara. Deras påkostade gravplats omgiven av ett svartmålat smidesstaket ligger i kvarter 1A. Bland de äldre bevarade vårdarna finns framförallt höga stående gravvårdar från tiden kring sekelskiftet 1900. En av de stilar som dessa vårdar kan ha hämtat inspiration ifrån var den nationalromantiska. Denna stil utmärks när det gäller gravvårdar av osymmetriska krön och oslipade ytor som ska föra tankarna till runstenar och andra förhistoriska gravmonument. En motsats till de nationalromantiskt inspirerade vårdarna är de symmetriskt uppbyggda och blankpolerade vårdarna i klassicistisk stil. De är ofta av svart granit. Vanliga typer av dekor är kransar, urnor och draperingar. Dessa dekorelement går tillbaka till antikens bildspråk. Under perioden 1920-1950 blir de klassicistiskt inspirerade gravvårdarna mycket

vanliga. De försågs ofta med uthuggna eller inslipade pelare. Gravvårdarnas krön är antingen raka eller trekantiga. Den brinnande oljelampan är ett vanligt dekorelement liksom palmkvistar och kors. Utformning och dekor är den samma hos såväl gravvårdar på köpta gravplatser som linjegravplatser. De sistnämnda är dock mindre och enklare. Från 1950-talet och framåt i tiden dominerar de låga rektangulära gravvårdarna med enkel dekor. Vanliga motiv är talldungar, soluppgångar, kors och blommor. Bland gravvårdarna från det senaste årtiondet kan man märka ett visst nytänkande. Formen är inte strikt rektangulär och det finns också exempel på mer personligt utformad dekor. Materialet är främst grå, svart och röd granit. Bland de äldre vårdarna finns enstaka av gjutjärn. Andra material som förekommer är marmor, sandsten och trä. Samtliga gravplatser i kvarter 1a är belagda med grus och, med undantag av familjen Rappes gravplats, omgärdade av en låg buxbomshäck. Det är också relativt vanligt i de äldre kvarteren att ange den dödes yrkestitel. På majoriteten av kyrkogårdens gravvårdar anges från vilken by eller gård den döde kommer.

Minneslund på den nya kyrkogården.
(KI Ålems kyrkog 015)

Bårhus på gamla kyrkogården byggt 1955.
(IMG 6839)

Minneslund

Minneslund är iordningställd på en av den nya kyrkogårdens holmar. På toppen av kullen, omgiven av ekar, finns en liten damm stensatt med kullersten och med en fontän, bänkar samt ytor för blommor och ljus som är uppbyggda och kantsatta med granitsten. Marken kring dammen är belagd med smågatsten.

Byggnader

Bårhus

Byggt 1955 efter ritningar av arkitekt Arne Delborn. Byggnaden har putsade fasader som avfärgats i samma gula nyans som kyrkan. Det flacka sadeltaket är belagt med kopparplåt. Fasaden i norr upptas av stora dörrar klädda med kopparplåt.

Vaktmästeri

Norr om kyrkan ligger vaktmästeri med personalutrymmen, garage och förråd. Halva byggnaden har gråmålad stående träpanel medan den andra halvan har fasad av mexitegel. Byggnaden har sadeltak belagt med svart betongtegel. Dörrar och fönstersnickerier är målade i vitt.

Vaktmästeri och toaletter

På nya kyrkogården ligger en byggnad som rymmer toaletter och ett mindre kontor för vaktmästare. Byggnaden har putsade fasader avfärgade i vitt och pyramid tak belagt med svarta betongpannor. Fönster och dörrsnickerier är målade i svart.

Beskrivning av enskilda kvarter/områden med kulturhistorisk bedömning

Kvarter 1A-C

Allmän karaktär

Kvarteren 1A-1C är belägna väster och söder om Ålems kyrka. De tillhör alla, och då i synnerhet kvarter 1B, de äldsta delarna av kyrkogården. Kvarter 1B bör ha använts som kyrkogård redan under medeltiden. Inom kvarter 1A låg den medeltida kyrkan av vilken man idag inte kan se några spår. Området bör ha iordningställt för gravsättningar när den nya medeltida kyrkan revs. Kvarter 1C tillkom på 1890-talet. De tre kvarteren präglas idag dels av den grundläggande struktur som de fick i slutet av 1800-talet, dels av de förändringar som genomförts under 1900-talet. Samtliga tre kvarter var belagda med grus eller jord och köpta gravplatser var omgärdade. Den vanligaste typen av omgärdning var en låg buxbomshäck. Utformningen med jordbelagda gravplatser och häckar finns idag bevarad i kvarter 1A. En av gravplatserna, Familjen Rappes, utmärker sig genom sin storlek och genom att den omgärdas av ett smidesstaket. Kvarter 1B var ordnat med köpta gravplatser i kvarterets ytterkanter och linjegravplatser i dess mitt. Kvarteret var belagt troligen med jord fram till mitten av 1990-talet då kvarteret såddes in med gräs. Flera av de äldre linjegravvårdarna bevarades på sina ursprungliga platser och de nya gravplatserna lades i linje med dessa. Gravvårdarna är idag placerade i öppna rabatter. Kvarter 1C finns flera av kyrkogårdens mest påkostade gravvårdar. Dessa har tidigare varit belagda med grus eller jord och omgärdade på olika sätt. På ett äldre fotografi skimtar bl a ett gjutjärnsstaket. Under 1900-talets senare del har området såtts in med gräs och samtliga gravplatsomgärdningar har tagits bort. De tre kvarteren har en lummig karaktär genom de höga lindar som kantar gångarna i området. Gravvårdarnas höjd och bredd varierar eftersom områdena har använts under hela 1900-talet.

Kvarter 1B från sydväst med linjegravvårdar i mitten och köpta gravplatser till häger i bild.
(KI Ålems kyrkog 026)

Norra delen av kvarter 1C från öster.
(KI Ålems kyrkog 045)

Kvarter 1A från sydost med gravplatser belagda med jord och omgärdade av låga buxbomshäckar. (KI Ålems kyrkog 105)

Familjen Rappes gravplats i sydvästra hörnet av kvarter 1A. (KI Ålems kyrkog 024)

Gravvårdstyper

Inom området finns flera olika typer av gravvårdar från mitten av 1800-talet, den äldsta vården är från 1838, fram till idag. Det är dock de höga påkostade gravvårdarna från slutet av 1800-talet och början av 1900-talet som man som besökare först ser. På flera gravplatser har dock de äldre vårdarna bytts ut. I en del fall enkom för att modet har skiftat och i del fall för att gravplatsen lämnats tillbaka till församlingen och upplåtits till en ny gravrättsinnehavare. De höga gravvårdar av äldre datum som finns kvar är i en del fall ovanligt stora och utmärkande. Materialet är främst grå och svart granit. Det finns också ett antal vårdar av röd Våneviksgranit, typiska för mellersta Kalmar läns kustbygder. Ett mindre antal vårdar är av andra material. Det finns vårdar av gjutjärn, trä och marmor. Mest iögonfallande är familjen Rappes gravplats i kvarter 1A alldeles innanför grindarna till kyrkogården i väster. Platsen omgärdas av ett smidesstaket och innanför detta finns flera liggande gravvårdar över medlemmar av familjen. Titlar är relativt vanligt i kvarteren. Vanligast är titlarna lantbrukare och hemmansägare, men också fler präster är begravda i kvarteren. Det finns också fler titlar som har med sjöfart och handel t ex skeppare, sjökaptener och handlande. På majoriteten av vårdarna anges från vilken by eller gård den döde kommer.

Kulturhistorisk bedömning

I de tre kvarteren finns flera kulturhistoriska värden att värna. Deras utformning, även om den har förändrats under 1900-talet, visar att dessa kvarter är de äldsta på kyrkogården. Tydligast är detta i kvarter 1A där hela kvarteret än idag är belagt med jord och gravplatserna omgärdade på olika sätt. Just att man har kvar beläggningen med jord är mycket ovanligt i Kalmar län. Vi vet att det tidigare varit mycket vanligt men idag finns bara kyrkogårdar som har enstaka platser bevarade t ex Löts kyrkogård på Öland. Ett kulturhistoriskt värde finns också i de bevarade linjegravvårdarna och linjegravsområdets bevarade struktur. De berättar om hur olika grupper i samhället i äldre tider ordnade sina gravplatser. Det finns även lokal- och personhistoriska värde hos flera av gravvårdarna. Tydligast är detta då titel anges på gravvården.

Gravvård i form av bruten trädstam. Denna typ av vård förekommer omkring sekelskiftet 1900. Kvarter 1C. (KI Ålems kyg 061)

Påkostad gravvård i kvarter 1C. Formen är klassicistisk och typisk för tiden kring sekelskiftet 1900. (KI Ålems kyrkog 069)

Ett litet gjutjärnskors i kvarter 1B (KI Ålems kyrkog 089)

Två av linjegravvårdarna i kvarter 1B (KI Ålems kyrkog 104)

Kvarter 2

Allmän karaktär

Kvarteret tillkom i början av 1920-talet och ritades av trädgårdskonsulent Sigurd Olsson, Kalmar, samt justerades av arkitekt Göran Pauli. Kvarteret har en arkitektonisk struktur med en korsplan som delar in kvarteret i fyra rutor. Rutorna skiljs åt med hjälp av gångar som ursprungligen bör ha varit belagda med grus men som idag antingen är belagda med asfalt

eller insådda med gräs. Under slutet av 1900-talet har också några av de mindre gångarna inne i rutorna upplåtits som gravplatser. Hela området har ursprungligen varit belagt med jord eller grus men är idag insått med gräs. Gravvårdarna är ryggställda mot låga häckar av måbär. Majoriteten av gravplatserna är ordnade för familjegravar men det finns också ett mindre linjegravsområde i den nordöstra delen av området. Även detta kvarter är lummigt med höga lindar utmed en del av gångarna.

Vy över kvarter 2 från väster. (KI Ålems kyrkog 112)

Vy över södra delen av kvarter två från väster. (KI Ålems kyrkog 113)

Gravvårdstyper

På Ålems kyrkogård förefaller man inte ha varit så restriktiv när det gällde gravvårdarnas utformning under 1920-30-talet. På många kyrkogårdar sattes en maxhöjd för gravvårdar men denna ska enligt Hylanders frågelista ha tillåtit stenar på Ålems kyrkogård som var upp till en meter höga. Detta märks i kvarter 2. Ett litet antal vårdar har fortfarande samma utformning som det tidiga 1900-talets vårdar men relativt snart tar de låga klassicistiska vårdar över som från 1930-talet är så typiska. Linjegravsområdets vårdar är till form och dekor lika de köpta gravplatsernas men de är mindre och enklare. Materialet är främst grå och svart granit men även röd förekommer. På en gravplats finns en gravkulle överväxt av murgröna bevarad. Denna typ av gravplatsutsmäckningar var mycket vanliga på kyrkogårdarna i Kalmar län fram till mitten av 1900-talet men har därefter successivt tagits bort. Titlar förekommer på gravvårdarna men är inte så vanliga. De som finns är t ex lantbrukare, köpman och jägmästare. Det är dock relativt vanligt att man anger från vilken by eller gård den döde kommer.

Kulturhistorisk bedömning

Liksom den äldre delen av kyrkogården hade 1920-talets utvidgning karaktärsdrag som är typiska för sin tid. Några av dessa drag, de grusbelagda gravplatserna som omgärdades, har förändrats under 1900-talet, men ännu finns uppdelningen mellan köpta och allmänna gravplatser kvar. Detta visar på den sociala skiktning som fanns i samhället. Idag har denna skillnad ett socialhistoriskt värde som berättar om äldre tiders begravningskick. Även i detta område finns gravvårdar som har lokal- och personhistoriska värden. Dessa värden är dock inte lika tydligt avläsbara för en besökare bl a beroende på att det finns betydligt färre yrketitlar på gravvårdarna.

Gravvård med gravkulle överväxt av murgröna. Denna typ av gravplatsutsmyckning var tidigare mycket vanliga på våra kyrkogårdar. (KI Ålems kyrkog 119)

Kvarter 3 och 4

Allmän karaktär

De båda kvarteren ligger söder om kvarter 2 respektive 1C. Kvarter 3 anlades i början av 1940-talet efter ritningar av länsarkitekt Åke Strindberg och kvarter 4 1967 efter ritningar av LE Magnusson arkitekt AB. I kvarter 3 var gravplatserna ursprungligen belagda med grus eller jord och omgärdade. Genom kvarteret i öst-västlig riktning gick en gång som idag är insådd med gräs. Gången kantades av höga tujor som idag är borta. I kvarter 4 fanns tidigare ett enkelt gångsystem med kalkstensplattor lagda i gräsmatta. Dessa var våren 2008 på väg att tas bort. I båda kvarteren är gravvårdarna ryggställda mot häckar. I kvarter 3 är häckar av häckoxbär planterade och i kvarter 4 häckar av måbär. I kvarter 4 finns också platser för urngravar i den norra delen av kvarteret.

Gravvårdstyper

Gravvårdarna i kvarteren är låga och med utformning typisk för sin tid d v s 1940-talet fram till idag. Materialet är främst grå granit men även vårdar av svart och röd granit förekommer. Det finns också några vårdar av marmor. Titlar förekommer men är inte så vanliga. Exempel på titlar som finns är bildhuggare, folkskollärare, byggnadssnickare och mjölnare. Ortnamn är relativt vanligt.

Kvarter 4 från sydväst. (KI Ålems kyrkog 030)

Kvarter 4 från söder. Kalkstensgångarna är nu på väg att tas bort och sås in med gräs. (KI Ålems kyrkog 032)

Kvarter 3 från sydost. (KI Ålems kyrkog 037)

I gränsen mellan kvarter 4 och kvarter 1 är platser för urngravar ordnade. (KI Ålems kyrkog 129)

Kulturhistorisk bedömning

Utvidgningarna från 1940- och 1960-talen representerar det svenska folkhemmet på kyrkogården. Nu anläggs inte längre linjegravsområden, titlar är omoderna och få gravvårdar utmärker sig. Området har en enhetlig struktur vars målsättning främst är att utnyttja marken så effektivt som möjligt. Arkitektoniska ambitioner fanns tidigare i kvarter 3 men dessa har fått ge vika för målsättningen att få så många gravplatser som möjligt. Den enda arkitektoniska utsmyckning som finns kvar är rygghäckarna och gravplatsernas ordnande i förhållande till dessa. De lokal- och personhistoriska värdena har blivit ännu svårare att direkt identifiera men finns naturligtvis fortfarande.

Nya kyrkogården

Allmän karaktär

Nya kyrkogården, belägen ca 100 söder om gamla kyrkogården, har en friare utformning med mjukare linjer, bevarad topografi, bevarade stenrosen och stenblock samt även en del bevarade träd och buskar, främst ek, björk, en och hassel. Ytor för gravplatser har också de en friare form och är inte strikt fyrkantiga. Olika ytor är planerade för kistor respektive urnor. En stor del av området upptas av minneslundan som ligger i den västra delen.

Vy över nya kyrkogården. Bilden är tagen från söder mot nordväst. (KI Ålems kyrkog 014)

Kvarter anpassat för urnor på nya kyrkogården. (KI Ålems kyrkog)

Gravvårdstyper

Gravvårdarna har under 1990-2000-talet fått en friare utformning. De är idag inte som under de tidigare årtiondena alltid rektangulära till formen utan har ofta mjukare linjer. Materialet är främst grå och röd granit. Titlar är ovanliga men det förekommer att man låter dekorera gravvården med någon symbol för sitt yrke eller intresse. Ortsnamn förekommer men är inte lika vanligt som i de äldre kvarteren.

Kulturhistorisk bedömning

Området har fått en för tiden typisk anläggningsform med mer varierad växtlighet och mer individuellt utformade gravvårdar. Mycket av den ursprungliga topografin har sparats vilket gör att nya kyrkogårdens karaktär påminner om det omgivande åkerlandskapet.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOGÅRDEN I DESS HELHET

På Ålems kyrkogård har människor begravts under lång tid. En vandring över kyrkogården berättar om skiftande synsätt när det gäller begravningstraditioner och synen på döden. Enstaka gravvårdar och grupper av vårdar vittnar om skiftande ideal och hantverksskicklighet. De rymmer information som handlar om person- och/eller lokalhistoria i form av personnamn, ort-/gårdsnamn och yrkestitlar. De olika yrkestitlarna vittnar om kunskap, näringar och samhällsfunktioner som funnits i trakten.

Ålems kyrkogård har sina rötter i medeltiden. Den äldsta kyrkogården bör ha omfattat kvarter 1B, söder om den dåvarande kyrkan som låg i kvarter 1A. Den första kända utvidgningen gjordes på 1880-talet. Därefter har kyrkogårdens utvidgats 1922-23, 1940-talet, 1967 och 1980. Samtliga utvidgningar har gjorts söder eller öster om kyrkan. Varje ny del av kyrkogården har präglats av de stilideal som varit rådande då den tillkom. De äldsta kvarteren närmast kyrkan har kvar delar av äldre strukturer från 1800-talets andra hälft. I kvarter 1B finns resterna av ett linjegravsområde bevarat. Området från 1923 har än idag kvar spår av sin ursprungliga arkitektoniska utformning med noggrant planerade gångar och gravplatser. För kvarteren närmast kyrkan är också de stora lindarna viktiga för områdets karaktär. De förstärker gångsystemets utsträckning och avskärmar olika rum på kyrkogården. Även inom denna del finns ett litet linjegravsområde bevarat. Kvarteren 3 och 4 är typiska för perioden i mitten av 1900-talet med gravvårdarna ryggställda mot häckar. Den senast tillkomna delen, det nya området från 1980, har en modern utformning med en friare struktur som i det här fallet påminner om det omgivande jordbrukslandskapet.

Kyrkogården har brukats under lång tid vilket gör att här finns flera olika typer av gravvårdar som varit vanliga på våra kyrkogårdar från mitten av 1800-talet och fram till idag. I de äldre kvarteren utmärker sig de höga påkostade gravvårdarna. I kvarter 1A är samtliga gravplatser belagda med jord och flertalet är omgärdade av låga buxbomshäckar. Att belägga gravplatser med jord var tidigare vanligt på flera kyrkogårdar i länet men är idag mycket ovanligt. Det gör kvarter 1A till ett kulturhistoriskt mycket värdefullt område som bör bevaras. Den stora mängden av buxbomshäckar är också ovanlig i Kalmar län idag. Smidesstaket och gravvårdar av gjutjärn samt gravvårdar från mitten av 1800-talet eller äldre ska införas på församlingens inventarieförteckning och vårdas av församlingen.

I anslutning till kyrkan finns flera byggnader som berättar om platsens betydelse som centrum för administration och service i socknen. Än idag är denna miljörelativt väl sammanhållen. Kulturhistoriskt värdefulla och viktiga för upplevelsen av kyrkogården är kyrkan, trädkransen, kyrkogårdsmuren och grusgångarna liksom närliggande bebyggelse som skola och församlingshem.

På en kyrkogård är det naturligt att gravvårdar ändras och gravrätter återgår och får ny ägare. Det är dock viktigt att man i förvaltningen av begravningsplatsen är uppmärksam på att bevara de olika delarnas karaktär och gravvårdar från alla olika tider.

Sammanfattningsvis:

- Kyrkan, kyrkogården och den omgivande bebyggelsen utgör tillsammans en värdefull kulturmiljö som vittnar om platsen betydelse som kyrkligt och administrativt centrum i bygden sedan medeltiden.

- Kvarter 1A utgör idag ett av få exempel i Kalmar län där ett sammanhängande gravkvarter är belagt med jord och omgärdat av främst buxbomshäckar.
- Flera av gravvårdarna har ett person- eller lokalhistoriskt värde som berättar om Ålems historia.

ARKIV OCH LITTERATUR

Bucht, Eivor (red), Kyrkogårdens gröna kulturarv, Klippan 1992

Hammaskiöld, Hans mfl, Minnets stigar – en resa bland svenska kyrkogårdar. Stockholm 2001

Hammarskjöld, Britt-Marie, Ett läns utveckling-Kulturminnesvårdsprogram för Kalmar län.

Ettapp 1, Översikt. Kalmar 1985

Hofrén, Manne (red) Ålems socken, Kalmar 1949

Rahmqvist, Sigurd (red), Det medeltida Sverige, Bd 4, Småland 4, Stockholm 1999

Ullén, Marian, Medeltida träkyrkor, 1 Småland samt Ydre och Kinda härad i Östergötland. Stockholm 1983

Muntliga uppgifter f d kyrkvaktmästare Torsten Lind